

מכותל הישיבה

בס"ד

עלון תורני חודשי מבית מדרשם של תלמידי ישיבת הכותל

שבת מברכים

פרשת מטות - מסעי

גליון 11 | כח' בתמוז התשע"ז

כניסת השבת (אשדוד): 21:25

יציאת השבת (אשדוד): 26:20

כוחו של בן תורה אחד!

ר' עמיחי עוזיאל

מאמר פתיחה

כולנו מכירים את סיפור "פילגש בגבעה" החותם את ספר שופטים, ומהווה סיום קשה לספר. על פרשייה זו עולים שתי שאלות קשות:

1. **איך הגענו לזה? איך הגענו למצב כל כך ירוד?** 2. לדעת רבים אירוע זה התרחש ממש בתחילת תקופת השופטים - בימי כושן רשעתיים ועתניאל בן קנז (שופטים ז, ח). א"כ מדוע נכתב סיפור זה בסוף הספר?

לתנא דבי אליהו (יב, ב) ישנה תשובה קשה לשאלה הראשונה - "איך הגענו לזה?" - "ושמא תאמר אותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בני בנימין מפני מה נהרגו, היה להן לסנהדרין גדולה שהניח משה ויהושע ופינחס בן אלעזר עמהם, שיקשרו חבלים של ברזל במתניהם, ויגביהו בגדיהם למעלה מארכובותיהם, ויחזרו בכל עיירות ישראל, יום אחד בבית אל, יום אחד לחברון... וילמדו את ישראל דרך ארץ, בשנה בשתיים בשלש, עד שיתיישבו ישראל בארצם... אלא כשנכנסו לארצם כל אחד ואחד נכנס לכרמו וליינים, אמר, שלום עליך נפשי, כדי שלא להרבות את הטורח... אמרו, לא הרג אותן אלא סנהדרין גדולה שהניח משה ויהושע ופינחס בן אלעזר הכהן..."

תפקידם של תופסי התורה בעם ישראל הוא ללמד תורה ודרך ארץ בכל חלקי הארץ, וכשלא עשינו זאת התרחשו דברים נוראיים!! ועל כן תופסי התורה הואשמו באסון הנורא של פילגש בגבעה.

עד כה הצלחנו להבין מהו הגורם שהביא לאסון הנורא של פילגש בגבעה, כעת יש לברר מדוע סיפור זה נמצא בסוף הספר ולא במקומו הנכון בתחילת ספר שופטים. בתנדב"א ניתן הסבר מעניין לכך - מתוך כבודם של ישראל. שלא יגידו אומות העולם שמיד שנכנסו לארץ כבר חטאו בחטאים גדולים כאלה. ח"ל:

"ופילגש בגבעה בימי כושן רשעתיים היתה, וכי מה טיבה של אותה פילגש שהביאוה ונתנוה אצל שופטי ישראל (=בסוף ספר שופטים), אלא לפי שרחמיו של הקב"ה מרובין על ישראל לעולם, אמר, שמא יאמרו אומות העולם, עדיין לא נכנסו ישראל בארצם אימתי קילקלו במעשיהן, לפיכך הביאוה ונתנוה אצל שופטי ישראל. ברוך המקום ברוך הוא שרחמיו מרובין על ישראל לעולם וחס על כבודן בכל מקומות מושבותיהן..." (תדב"א רבה יב, ג)

אם יורשה, ארצה להציג הסבר נוסף אשר שמעתי מרבותי - בשני הסיפורים האחרונים בספר שופטים - "פילגש בגבעה", "ופסל מיכה" יש מבנה דומה. 1. בשניהם זה מתחיל כסיפור משפחתי קטן - "בפסל מיכה" זה בן ואמא, "ובפילגש בגבעה" זה בת ואבא. 2. שניהם סיפורים קטנים ופרטיים של "איש אחד", שמתגלגל לסיפור שבטי ולאחר מכן לסיפור לאומי כללי שמדרדר את ישראל לתהום.

מה התיקון לפילגש בגבעה? תחילת ספר שמואל, שם אנו נפגשים עם עוד סיפור דומה של "איש אחד" - אלקנה ומשפחתו שמעלים את עם ישראל למשכן, ומסיפור משפחתי קטן של משפחה אחת זה הופך לחזרתה של הנבואה והמלכות לישראל. ובלשון התנדב"א:

"...דבר אחר למה מעלה את הכל עמו, כשהיו עולין בדרך ולנין ברחובה של עיר, מתקבצים האנשים לבד והנשים לבד... והיתה המדינה מרגשת והיו שואלין להן להיכן תלכו, ואומרים אל בית האלהים שבשילה שמשם תצא תורה ומשם מצוות, ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך ביחד? מיד עיניהם משגרות דמעות... , הקב"ה בוחן לבות וכליות אמר לו, אלקנה אתה הכרעתה את ישראל לכך זכות וחניכתם במצוות, וזכו רבים על ידיך, אני אוציא ממך בן שיכריע את ישראל לכך זכות ויחנך אותם במצוות ויזכה רבים על ידיו הא למדתה שבשכר אלקנה שמואל..."

המסר העולה מסמיכות סיפור פילגש בגבעה לתחילת ספר שמואל הוא עצום, כשם "איש אחד" יכול לקלקל ולדרדר את ישראל לע"ז ומלחמת אחים, כך "איש אחד" יכול לתקן את כל ישראל!!

נמצאנו למדים כי אסור לנו לומר על עצמינו מי אנחנו? מה כבר אנו מסוגלים לעשות? אלא חובה עלינו לצאת ולהפיץ תורה איש איש כיד ה' הטובה עלינו, ונזכה בע"ה לראות בקרוב "בשוב ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל". שבת שלום!

העלון מוקדש לע"נ גוטה יקוט בת איזה, ולרפואת הרב חיים ישעיהו בן אהובה ליבה

מזל טוב!

לאצני טולדנו (מחזור מ"ה)
ורעיייתן על הולדת הבן!
לאצור חיים יוספוב לרגל
אירוסיו עם אמונה!
לאצני ריפקין (מענהל המטבח)
על הולדת הנכדה הראשונה!!
לשלמה אצרי (שיעור ב')
לרגל אירוסיו עם לי!

❖ **האם יש דרך להחזיר ממזרים?? 'אלון חודשי - סוגיות ליבה חברתיות' - ר' אלון אלהרר עמ' 2.**

❖ **מדוע אומרים "חזק חזק ונתחזק" בסיום כל חומש? אלף לוויט - עמ' 3.**

העלון חוגג יום הולדת שנה!!

לתגובות ושליחת מאמרים:

rziv111@gmail.com

א. מערכת: זיו ששון ארזי

מהלך הגמרא – פסחים קב:

נחלקו ר' יהודה ור' יוסי בסדר בעשיית קידוש וברכמ"ז על כוסות יין, כאשר סעדו בערב שבת וקדש עליהם היום.¹

מצינו שתי גרסאות בדעת ר' יהודה, גרסת התוספתא בברכות: מגביה כוס ראשונה לקידוש ולאחר מכן כוס שנייה לברכמ"ז. גרסה שנייה: מברך תחילה ברכמ"ז על כוס יין, ולאחר מכן מגביה כוס שנייה לקידוש. (כ"ז מיד בכניסת השבת ד"מפסיקין לשבתות"). הרשב"ם נוקט בגרסת התוספתא והתוס' כגרסה השנייה. דעת ר' יוסי: מברך תחילה ברכמ"ז על כוס יין, ולאחר מכן מגביה כוס שנייה לקידוש. (כשגומר לאכול).

הן ר' יהודה והן ר' יוסי מצריכים שתי כוסות. ועל כך שואלת הגמ' "ונימרינהו לתרייהו אחדא כסא", כלומר מדוע צריך שתי כוסות? והרי אפשר לקדש ולברך על אותה הכוס? ומתרת שאין אומרים שתי קדושות על כוס אחת, משום ש"אין עושים מצוות חבילות חבילות", שבכך נראה כרוצה להיפטר מהם.

הרשב"ם וכן התוס' (לגרסתם), מבינים ששאלת הגמ' "ונימרינהו" קאי על ר' יוסי בלבד, אע"פ שההבנה הפשוטה שהשאלה מוסבת על שניהם.² התוס' מבין שלפי ר' יהודה אין שאלה, משום שקידוש וברכמ"ז הן שתי מצוות נפרדות, שברכמ"ז באה על סעודת החול וקידוש על השבת. לכן מבין התוס' שר' יהודה מצריך שתי כוסות נפרדות.³ הרשב"ם מבין שלפי ר' יהודה כיון שברהמ"ז מפסיקה בין שתי הכוסות א"א לעשותם על כוס אחת.⁴

¹ מחל"ז זו בנויה ע"ג מחל' בסיסית יותר, האם מפסיקים לשבתות ימים טובים או לא. ר' יהודה-מפסיקין. ר' יוסי-אין מפסיקין (ק.א.)
² וכך עולה מפירוש הרא"ש בסוגייה (מפי הרב יוסף אנסבכר. ושאלתיו שהרי לא מפורש כך בהדיא בדברי הרא"ש ומדוע סובר שכך היא דעת הרא"ש, ואמר לי שבד"כ הרא"ש מביא את דעת התוס' בפירושו וכאן שלא הביא משמע שהבין אחרת).
³ מהרש"א הקשה שלפי הטעם הנ"ל, מסקנת הגמ' ד"ברכמ"ז וקידוש תרי מילי נינהו" מונחת בה"א, ונאשר בצ"ע. מיהו בפשטות אפשר לתרץ שכל הדיון בגמ' לא קאי כלל על ברכמ"ז של חול וקידוש של שבת, דפשיטא דלא מצטרפים לכוס אחת, אלא הדיון קאי על ברכמ"ז על סעודה שהתחילה מע"ש ונמשכה לתוך השבת וקידוש, מהו שיצטרפו לאמרם על כוס אחת.
⁴ שהרי רק בברכמ"ז מברכים לאחר הברכה בפה"ג ולא כשאר מצוות שמברכים בפה"ג לפני המצוה, ודין זה מובא במדרכי (עמ' כז) ששאלו את ר"נ גאון, וכן מובא בתוס' ד"ה יקנה קב.

מבואר שדין "אין עושין מצוות חבילות" הינו דין המחייב בכל גווני, וקשה, משום שיש ברייתא האומרת שאם אין מספיק יין אפשר להבדיל על כוס ברכמ"ז.⁵ לכן מתרצת הגמ' ש"אם אין לו- שאני". למסקנה מחלקת הגמ' לאחר שקלא וטריא: קידוש והבדלה חדא מילתא, ולא שייך בצירופם דין "חבילות", ברם, ברכמ"ז וקידוש תרי מילי נינהו, ובצירופם יחד הרי המצוות חבילות.

להלכה נחלקו הרי"ף ורא"ש. לשיטת הרי"ף אף דפסקין לעיל הלכה כשמואל, שאם היה באמצע סעודה וקדש עליו היום באנו לדין פורס מפה ומקדש (גמ' לעיל ק.), אמנם במקרה שסיים לאכול בע"ש ונטל ידיים למים אחרונים ואח"כ קדש היום פסקין כר' יוסי, שקודם מברך ברכמ"ז על כוס אחת ואח"כ מקדש⁶ על הכוס השנייה. ואע"פ שצריך לקדש במקום סעודה, תירץ הר"ן שנחשב קב"ס על הסעודה הקודמת. ולשיטת הרא"ש הלכה כשמואל בכל מילי, שגם אם גמר סעודתו בע"ש לפני שקדש היום, פורס מפה ומקדש ומברך המוציא ע"מ להרוויח קידוש במקום סעודה לכתחילה, ולבסוף מברך ברכמ"ז.

השו"ע סימן רע"א מביא סתם וי"א, סתם כדעת הרי"ף, וי"א כדעת הרא"ש. המג"א (ס"ק יג ד"ה "גמר סעודתו") מסביר שהרי"ף פסק הלכה כר' יוסי דווקא בנטל ידיו למים אחרונים, ברם, כאשר לא נטל פורס מפה ומקדש כשמואל. הגרעק"א כותב שדברי המג"א נכונים דווקא לשיטת הרא"ש בדעת הרי"ף שמצריך סעודה לאחר הקידוש לצורך קב"ס, אמנם לשיטת הר"ן שכבר עלתה לו סעודתו הקודמת להחשב קב"ס א"צ לחזור ולאכול, אלא מקדש ומברך ברכמ"ז בלא לפרס מפה. הגר"א הוסיף בביאורו וכתב שאפשר שר' יוסי סובר כרב שאין צריך קב"ס.⁷

⁵ הקשו התוס', מדוע הגמ' העדיפה להקשות מברייתא ולא מהמשנה (בגק, מח' ב"ש וב"ה. ואולי בעקבות המשנה פסק הרמב"ם שהבדלה וברכמ"ז על כוס אחת והתעלם מגמ' דין.
⁶ ואע"פ ששונה קודם קידוש, תירץ הגר"א בביאורו לשו"ע (רע"א ו') שה"ן לאחר הסעודה שייך לסעודה הקודמת ומותר.
⁷ ומוכיח מתוס' דידן ד"ה ונימרינהו, ומתוס' ד"ה "ר"י אומר אין מפסיקין" (ק.), ודבריו צריכים ביאור, כיון שהתוס' שם כותב דאליבא דר' יוסי עולה לו קב"ס על הסעודה שהתחיל בחול ונמשכה לתוך השבת, ובסוגיה דידן מדובר שסיים לסעוד לפני שקדש היום, וא"כ צ"ע מהי ראייתו.

האם אפשר להפקיע קידושין ללא גט?

ר' אלון אלהרר

אלון חזשי - סוליות ליבה חפניות

מחפה ומן התורה פטורה ועוד מתוך תירוצ שני - "אי דעינן שלכך מתכוין (להפקיע קידושין) לא מפקיעין קדושין מיניה, דלתקנה עשו חכמים ולא לתקלה שמתוך כך יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות אבל אם ברור לנו שלא נתכוין לכך לא חיישין אם יכולים ליטרה".

המהרש"ם (שו"ת מהרש"ם חלק א' סימן ט') להלכה ולא למעשה הביא את דברי התוס' בגיטין בתירוצ הראשון כדי להתייר ממזרים.¹

על סמך מהרש"ם זה רצו לתקן תקנה כללית: כאשר הבעל מסרב לתת גט חכמים יפקיעו את הקידושין ממנו.

הפעם שלא כהרגלנו, החלטנו לחרוג בפינה זו מהעיסוק בדיני ממונות, והחלטנו לעסוק בסוגיית 'תקנת העגונות', שאלה שנשאלנו ע"י אדם שנפגש בסוגיא זו במכללה בה הוא לומד. חושבני, כי חובה עלינו לדעת להשיב בנושאי הליבה שבהם עוסקת החברה הישראלית.

בגיטין דף לג מובא היסוד של "כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקדושין מיניה" כלומר שכל המקדש אשה מקדש על דעת חכמים, ויש בכוחם להפקיע ממנו את הקידושין ולבטלם, ממשכינה הגמ': "תינח דקדיש בכספא, קדיש בביאה מאי איכא למימר? שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות".

התוס' ד"ה 'ואפקעינהו' כותב "הקשה ה"ר שמואל אם כן יחפה על בת אחותו (שנישא לה) וכשיבואו עדים שזינתה ישלח לה גט ויבטל שלא בפני שליח ופקעי קידושין ונמצא שהיא פנויה" (דהיינו שואל התוס' שלכאורה יכול אדם ליצור מצב שחכמים יפקיעו ממנו את הקידושין וכך יחפה על אשתו אם זנתה שהרי לא היו קידושין מעולם) ואומר ר"י דלא קשה דאין לחוש אלא כשמחפה עליה שלא כדן אבל הכא כדן

¹ "וע"ד שאלתו באשה אחת שישבה גלמודה מבעלה י"ב שנים, ואח"כ בא אחי הבעל והביא מכתב מאמו איך שאחיו, בעל האשה, מת בלא בנים. וגם הוא שמע כן בבירור, ובא לחלוץ ליבמתו, וסמכו עליו וחלץ לה. והשיגה האשה כתב היתר להנשא. ואח"כ נשאת האשה והיא מעוברת. ועתה נודע שבעלה השאיל הדרכון שלו לאחר ומת השואל, וסברו שהוא בעלה, והבעל חי..." עיי"ש

1. בכל מקום בש"ס הכלל של 'אפקעינהו' נאמר או בעת הקידושין (אם נעשו שלא כהוגן)² או במתן הגט³ (כאשר הגט אינו כשר לחלוטין אז חכמים השתמשו באפקעינהו)⁴ – וכ"כ הרשב"א כתובות דף גא, "ל דבכדי לא מפקיעי להו רבנן לקידושי אלא היכא דאיכא סרך גיטא"⁵. **לכן ודאי שאין לעשות תקנה להפקיע קידושין שנעשו כהוגן בלא גט.**

2. אם באמת יש תקנה כזאת – למה הש"ס לא משתמש בהיתר זה כהיתר גורף להיתר עגונות ולהכשיר ממצרים? ודאי שצריך להגיד ש'היכא שאמרו – אמר' ואין להוסיף על דבריהם⁶.

3. יסוד קושיית התוס' בגיטין היא כי באמת פשוט שאין לטהר ממצרים בכך. ואין אפשרות לסמוך על כך⁷.

4. הריטב"א בכתובות כותב: "ואפקעינהו..פירוש דה"ל כאומר הרי את מקודשת אם ירצה אבא שאם לא רצה אינה

² בב"ב מח: 'תליהו וקדיש'. יבמות קי: 'עובדא דנרש' גיטין עג. 'שכיב מרע שנתן גט והחלים'. כתובות ג. 'אונס בגיטין'. גיטין לג. 'ביטול הגט שנשלח ע"י שליח' ראה רש"י יבמות צ: 'ואפקעינהו רבנן, על ידי גט זה לקידושין מיניה' משמע שהעיקר זה הגט ואפקעינהו מסייע.
³ גם הדרכ"מ באה"ע סי' יז סק"ג בשם ת"ד הביא את היסוד של אפקעינהו כדי להחזיר את הנשים לבעליהם עם אומדנא שלא נאנסו ולא כדי להפקיע לחלוטין נישואין ולהתיר לשוק אלא כנגד איסור שבועה לבעלה שהוא דרבנן. וכן כתב שלא מדין התירו אלא משום צורך שעה וכו'. עיי"ש. וראה אבני מילואים שנשאר עליו בצ"ע.
⁴ רשב"א חלק א סימן אלף קפה. ריב"ש שצט
⁵ מנחת שלמה חלק א' סימן עו.

מקודשת. משמעותו שהתנה האדם את קידושי שאם יקרה אחד המקרים שגילו חכמים בש"ס (מבטל שליחותו, שכיב מרע שעמד מחוליו ואונס) שקידושי מבוטלים – וכן גם פה ישנו גט⁸. ראה סעיף 1 לעיל שרק ע"י גט יש אפקעינהו.

5. מה שהרב זצ"ל כתב בעזרת כהן (סי' סט') לצרף את סברת אפקעינהו, הוא מסייג זאת בהרבה סיוגים כגון "אבל כ"ז לא ניתן להאמר רק אם יתברר לנו בהוכחות ברורות שתחילת נישואיו הייתה על כוונה רעה".

6. הדבר יביא לזלזול גדול בעניין הנישואין משפטי עזיאל ח"ב אה"ע סימן פז⁹.

נראה שיש לפתור את בעיית הסרבנות באפיקים אחרים – אם הסירוב הוא על רקע ממוני צריך להזהר לדרוש דרישות הגיוניות ואנושיות מהצדדים ומעו"ד בכדי לא לגרום לצד השני לסרב לתת גט¹⁰. כאשר הסרבנות נובעת ממניעים אחרים נראה שצריך להגביר את הסנקציות (בצורה המותרת¹¹) ולהפעיל על שני הצדדים¹².

⁸ ראה מאמרו של הרב פרופסור אליאב שוחטמן על הפקעת קידושין בשנתון במשפט העברי כ עמ' 380
⁹ וראה מאמרו המאלף של הגר"ד סולובייצ'יק "זה סיני" שרק מפני קוצר המקום נמנעתי מלהביאו. וזה שטיינברגר שליט"א אף אמר שהגרש"א זצ"ל התנגד מהטעם שמא יבואו לזילות בנישואין למנהגם של מקצת מהרבנים שהיו מייחדים עדים פסולים לחופה של זוגות שיש חשש שהם לא ישמרו אמונים אחד לשני.
¹⁰ וכעין זה פסק השו"ע אהע"ז בסימן קכ סעיף א שהאשה תתן שכר הסופר משום תקנת עגונות.
¹¹ ראה תחומין כו עמ' 173 ודבר זה במידה מסוימת נוגע לפולמוס האחרון בעניין הסכם קדם נישואין והבעייתיות שלו כגט מעושה. אך לצערי אין המקום להרחיב בזה כאן.
¹² הצגנו רק מעט מאוד מהחומר בנושא מפני קוצר המקום. הרוצה להרחיב מוזמן לפנות אלי. וראה עוד התכתבות בין הרב שלמה ריסקין ובין הגר"ד בתחומין כג' עמודים 158-168.

אמורה מאתה"ש יפא

"חזק חזק ונתחזק"

אלף לוויט (ש"ס)

בעבר. היבט אחר אומר, כמו שאומרים לחזן "ישר כחך", כך גם פה, אומרים לעצמנו כמו שזכינו להצלחה בתחום של הלימוד, כך יהי רצון שמזה להמשיך לקיים עוד מצוות אחרות. שני אלו מובאים בספר "טעמי המנהגים" בשם שו"ת מהר"מ מינץ בשם האחרות חיים, לענ"ד יש בהם מכנה משותף: **לקחת את הדברים אתנו**. לחבר בין עבר לעתיד. לא לשכוח את הלימוד אלא לקחתו אתנו להמשך, ומתוך המדרגה הרוחנית החדשה, שהשגנו על-ידי הלימוד, לפעול בתחומים אחרים לטובה.

סיבה ג': קריאה למנהיגות - האבודרהם

מובא בשם האבודרהם שיהושע בן נון עצמו הוא מקור המנהג, שבזמן שקיבל אחריות על עם ישראל כהמשך למנהיגותו של משה רבינו, אמר לו הקב"ה להיות "חזק"²². המדרש לומד מדברי הקב"ה ליהושע "לא ימוש ספר התורה הזה מפריך" ש"היה ספר תורה בחיקו של יהושע" (ש"אין אומרים "הזה" אלא למי שתופס החפץ בידו"). מקור זה מוסיף עוד משמעות למנהג שבו אנו דנים. אנחנו בעצם חוזרים על קריאה זו של הקב"ה אל יהושע. קריאה זו במיוחד, שייכת לנו. שהרי, אין לנו יכולת לדמיין מה זה לקבל תורה ישירות מהקב"ה כמו שעשה משה רבינו. לעומת זה, יש לנו יכולת ללמוד מתלמידי חכמים שהם המשך המסורה שהתחילה אז, עם משה. יהושע הוא הראשון שקיבל תורה מבן-אדם, ממשה רבינו, ולא ישירות מהקב"ה²³.

כולנו מכירים את ההרגשה. יום-יום, שבוע-שבוע, מתקדמים בפרשיות השבוע, עוד פרשה, עוד חוליה בשרשרת הסיפור של עם ישראל. כשהופכים את הדף ורואים בסוף העמוד את המילים "חזק", לעתי עולה ההרגשה – במיוחד אם הלימוד של אותה פרשה היה מעייף ומייגע – "וואו. סוף-סוף". מאוד היינו רוצים שכל לימוד יהיה כל-כך מתוק וערב לחיכנו, מאוד היינו רוצים לייחל שלא ייגמר לעולם, אך מה לעשות, יש להודות, זה לא תמיד כך. **נשתמש במציאות זו להסביר בע"ה מדוע נהוג לומר בקול-רם בבית הכנסת "חזק חזק ונתחזק" כאשר מסיימים חומש.**

סיבה א': לחזק את המשך הלימוד שלנו – הפרי-חדש

באמת, משמעות ה"חזק" בסיומו של ספר בא דווקא להתייחס להרגשה זו. חז"ל מלמדים אותנו שתורה צריכה חיזוק²⁰, זה טבעי שאחרי שעברנו תהליך של לימוד, נזדקק לקריאה של חיזוק. מובא בספר "טעמי המנהגים ומקורי הדינים" בשם הפרי חדש²¹ שזו המשמעות שהתורה נקראת "תושייה", כיון שהיא מתשת כוחו של האדם.

סיבה ב': שלא נשכח את לימודינו – מהר"מ מינץ

סיבה זו מתחלקת לשניים. אפשרות אחת היא, שכמו שאנו אומרים "הדרן" בסיום מסכת, כך גם בעניינינו, שלא נשכח את כל מה שלמדנו

²² במספר הקשרים, ובתוכם, ביחס ללימוד ושמירת התורה, עיין יהושע פרק א
²³ "משה קבל תורה מסיני" – "ממי שנגלה בסיני" – רע"ב על אבות א, א

²⁰ ברכות לב ע"ב > "ת"ר: ארבע צריכין חיזוק ואלו הן: תורה ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים מניין? שאל 'רק חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה'.
²¹ 'חזק' – בתורה, 'ואמץ' – במעשים טובים
²² סימן קמ"ט ס"ק י"א

עם ישראל מסיים את ספר במדבר. תלמידים מסיימים שנה. יש כאלו שמסיימים את זמנם (הקבוע) של הלימוד בישיבה, ועוברים לשלב ההכנות לקראת המשך חייהם בארץ ישראל. עם ישראל עובר לשלב של "ספר דברים" – ספר שכולו הכנה לכניסה לארץ והחיים שם. יהי רצון "שלא ימוש ספר התורה הזה" מפיו, ושניקח מהישיבה, מהלימוד, ומהשנים הללו, את הכח להמשיך להגות

הבית השלישי – בידינו או בידי שמיים?

ר' עמוס אייזנבך

13 תשרי

3. אפשרות נוספת שמציע הרבי (שם עמ' ה') החלק הידוע לנו כיצד לבנות מתוך מבנה המקדש מן המבואר בספר יחזקאל ומס' מידות על בית שני ייבנה בידי אדם, והחלק שאינו ידוע לנו כיצד לבנותו ייבנה ביד ה'.

הרבי מליובאוויטש מבאר מספר יתרונות שיש בכל שיטה: אין סתירה בין השיטות מה שמוכר ברמב"ם שהמקדש יבנה בידי אדם הוא מצד ההלכה, כיון שע"פ ההלכה יש מצווה וחיוב לעמ"י לבנות את המקדש, אמנם מצד המצב של זכו-אחישה פועל שהקב"ה ילביש את המקדש העליון בתוך הבניין התחתון. ובאופן פנימי מבואר בספרי פנימיות התורה שיש אתערותא דלתתא- פעולת האדם ויש אתערותא דלעילא- פעולה אלקית.

היתרון שיש באתערותא דלעילא הוא שהאור הנמשך על ידה הוא נעלה באין ערוך לפעולה האנושית, ואילו היתרון שבאתערותא דלתתא – פעולת האדם עצמו גורמת לאדם שידכך ע"י פעולותיו, ועוד שמעשי ידיו של האדם חביבים עליו יותר ממה שמקבל מאחר, גם אם המתנה שמקבל שווה יותר ממעשה ידיו (וכמ"ש בגמ' אידי דאתיא ליה מדרשא חביבא ליה).

עפ"י יבואר בשיטת רש"י והמדרש- שהבית השלישי ירד משמיים, אי אפשר שהשראת השכינה תיעשה ע"י אדם למרות כל מעלותיה, אלא דווקא ע"י הקב"ה שמעלת פעולתו גבוהה בהרבה על מעשי האדם. וכמו שמצינו בפרשתנו שהקב"ה לא נתן למשה להיכנס לא"י ולבנות את המקדש כיון שאז המקדש לא היה יכול להיחבר וממילא כאשר עמ"י היה עובר על רצון ד', ד' לא יכול היה לשפוך חמתו על העצים והאבנים אלא על עמ"י. זאת משום שמשה היה איש אלקים- חציו אדם וחציו אלקים ולמעשה היה ערך גבוה ונעלה ביותר, ועל אחת כמה וכמה בנין שהוא מעשה ד' בלבד. ואילו שיטת הרמב"ם מבוססת על שיטתו שיש מעלה רבה יותר לעבודת האדם כיון שמטרת המקדש היא לזכר את עמ"י ולאפשר לאדם לעבוד את ד'. (כמו שמצינו שהרמב"ם מתאר את ביהמ"ק כך "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה" העיקר הוא הקרבנות שמקריב האדם והחג שחוגג בו, בשונה מהרמב"ן שמתאר את המקדש כמקום מוכן להשראת השכינה, ואע"פ ששניהם מסכימים שיש במקדש גם השראת השכינה וגם קרבנות, כל אחד מתאר את המקדש באופן שמתייחס לדבר העיקרי בעיניו).

אנו מלאים רצון לדרוש באמת את ציון ולהשתוקק מעומקא דליבא ממש לבניין הבית באיזו דרך שתהיה. ורצון אמיתי פירושו כמו שאמא מחכה ללידת בנה- ברור לה שהדבר יקרה והיא מלאה התרגשות וציפייה לדבר, אין לה שום שאלות אם זה יקרה, ואינה יכולה לשכוח מזה לרגע, וברי לה שאף כל הכאבים שבדרך הם לא לריק, אלא חלק מהמהלך המכין לתוצאה המיוחלת, והדבר מטריד את מנוחתה ומעסיקה מאוד בדרכים שונות ומגוונות. שנזכה אנו להתקיימות הדברים בדורנו מהלכה - להלכה למעשה.

הגמ' שואלת מהו המקור שצריך לעשות זכר למקדש? עונה רבי יוחנן: דאמר קרא "כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דרש אין לה" דרש אין לה -מכלל דבעיא דרישה. בהתאם למצוות התורה באתי לדרוש את ציון.

האם בניין בית המקדש השלישי בידי שמים או בידי אדם?

היסוד לשאלה זו נמצא בגמ' בסוכה (מא,א), שם נאמר, אגב דיון אחר, שיש אפשרות שהמקדש השלישי ייבנה בלילה "דאיבני בליליא" ושואלים הראשונים (רש"י, תוס', תוס' הרא"ש, ריטב"א שם) כיצד ייתכן הדבר? הרי אסור לבנות את המקדש בלילה ועונים שהבית השלישי ירד משמים. ח"ל רש"י: "ואי קשיא דבילה אינו נבנה דקיימא לן בשבועות (טו, ב) דאין בנין ביהמ"ק בלילה, דכתיב וביום הקים ולא בחמיסר שהוא יום טוב, דקיימא לן בשבועות (שם טו, ב) דאין בנין ביהמ"ק דוחה יום טוב, הני מילי - בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים, שנאמר (שמות טו) מקדש ה' כוננו ידך". ואף יש לכך סמך במדרש (תנחומא בראשית ח) "ויש אומרים אשר ברא א-להים לעשות, זה ביהמ"ק העתיד להיות".

אמנם המאירי מסביר שחוששים לב"ד טועים שיבנו בלילה שלא כדין מתוך חובת הקדש: "ואף על פי שאין בנין ביהמ"ק דוחה יום טוב וכן שאין בנין ביהמ"ק בלילה דהא כתיב וביום הקים את המשכן חשש לבית דין טועים שתהא חובת הקדש מביאתן לכך". מדברי המאירי יוצא, שאין צורך להגיד שביהמ"ק ייבנה דווקא ע"י שמיים, וכ"כ הרמב"ם "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש" (מלכים יא,א). ויש להם מקור בויקרא רבה טו, ובירושלמי ועוד²⁴.

אמנם, יש מספר דרכים ממוצעות המשלבות באופנים שונים את שתי הדעות, כאשר כל אחת מהן מדגישה את אחת השיטות כמרכזית והשנייה מצטרפת אליה, ונציג כמה מהן:

- הערוך לנר (סוכה,שם) מביא מספר ראיות לכך שהמקדש ייבנה בידי אדם, ומסביר "ולכן ה' נלענ"ד דודאי ביהמ"ק לעתיד לבא יבנה בנין ממש בידי אדם ומה שנאמר מקדש ד' כוננו ידך שנדרש בתנחומא שירד למטה הוא ביהמ"ק רוחני שיבא לתוך ביהמ"ק הנבנה גשמי כנשמה בתוך הגוף וכמו שירד במשכן ובבית המקדש האש של מעלה תוך האש של הדיט שנבער בעצים"
- הרבי מליובאוויטש (הערות וביאורים להל' ביהב"ח, עמ' צז) מביא שנאמר במדרש עה"פ "טבעו בארץ שעריה" ששערי בית שני נגזזו במקומן שהמקדש ירד משמיים ושערי יעלו ויתגלו וייקבעו במקומם בידי אדם ומי שיקבע אותם במקומם יהא נחשב כאילו בנאו כולו.

²⁴ . יש לציין שלא בכל המקורות מוזכר שדווקא המשיח יבנה את המקדש.